मराठी .भाषा .लिपी .व्याकरण

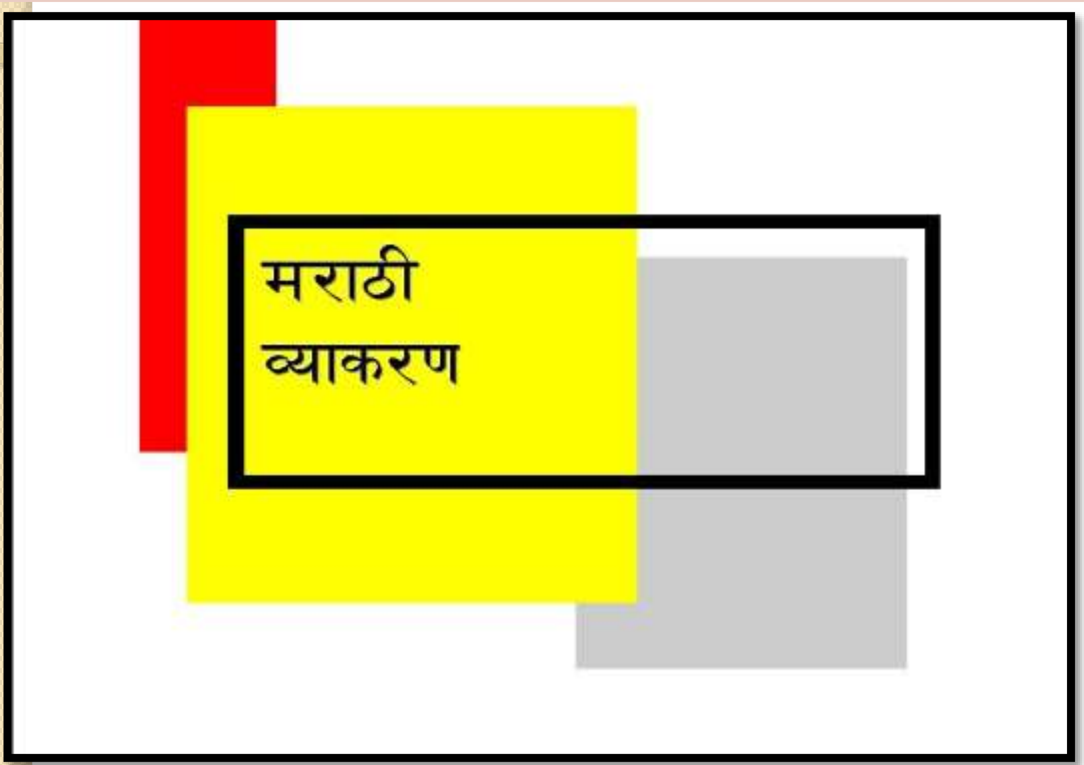

मराठी .भाषा .लिपी .व्याकरण

- मराठी भाषा ही महाराष्ट्राची राजभाषा आहे.
- मराठी भाषा ही संस्क्तोद्भव आहे.
- मराठी भाषा ही आर्य भाषा आहे.
- जगातिल सर्वात प्राचीण भाषा संस्क्त आहे.
- मराठी भाषा ही संस्कूत पासून तयार झाली आहे.
- मराठी भाषचे पाणीणी व्याकरणकार दादोबा पाडूरंग तर्खळकर आहे.

भाषा

- भाषा हि ध्वनिनी बनलेली आहे -
- भाषा हा शब्द _"**भाष**"_या संस्कृत धातू पासून बनलेला आहे.

भाषेचे दोन प्रकार पडतात

1. **नैसर्गिक /स्वभाविक भाषा**
2. **कृत्रिम /सांकेतिक भाषा**

आधी भाषा बनते मग तिचे व्याकरण तयार होते.भाषा हि प्रवाहिनी आहे

लिपी

- ज्या सांकेतिक खुणांनी आपण लेखन करतो त्यास लिपी म्हणतात
- लिपीतील प्रत्येक खुणेला आपण अक्षर असे म्हणतात.
- लिपी हा शब्द लिप व लिख या धातुपासुन बनलेला आहे.
- धातु म्हणजे मुळशब्द
- लिपी = साखणे- माखणे- लिंपणे
- मराठी भाषा ज्या लिपीमध्ये लिहीतात त्यास *मराठी बालबोधलिपी* म्हणतात.
- *बालबोधलिपीलाच = देवनागरी लिपी* म्हणतात.
- संस्कृत,मराठी,गुजराती,हिंदी,कन्नड,बंगाली,तामिळ,तेलगु,इत्यादी भाषा यांना *देवनागरी लिपी* म्हणतात.
- मराठीमधे ध्वनींना स्वतंत्र वर्ण असतात.आडव्या,तिरप्या,गोलाकार,अशा रेशांनी मराठी भाषा बनलेली आहे. मराठी लिहीण्याची पध्दत डावीकडून उजविकडे आहे.

व्याकरण

- शिस्त=नियम=कायदा=संहिता=अनुशासन शास्त्र

(वि + आ + करण) किंवा (वि +आ +कृ)

- मराठी भाषेचे पहीले पुस्तक श्रीरामपुर प.बंगाल येथे तयार करण्यात आले.
- १८३६ मध्ये (महाराष्ट्र भाषेचे व्याकरण) गंगाधर शास्त्री फडके कडून.
- वाक्य= पुर्ण अर्थाचे बोलणे, वाक्य हे पदाचे बनलेले असतात.
- पद= शब्द

राम	चित्र	काढतो.
शब्द	शब्द	शब्द
पद	पद	पद

शब्द

- ठराविकपणे आलेल्या अक्षराच्या समुहाला काही अर्थ प्राप्त आला तरच त्याला शब्द म्हणतात.
- शब्द हे अक्षराचे बनलेले असतात
- अक्षराचा समुह म्हणजे शब्द होय.

अक्षर

- अक्षर = पुर्ण विचारले जाणारे वर्ण
- अक्षर= नष्ट न होणंरे
- अक्षरांना= ध्वनी चिंन्ह असेही म्हणतात

वर्ण

तोंडावाटे निघालेल्या मूळ ध्वनिंना वर्ण म्हणतात.

मराठी भाषेत एकुण ४८ (५०) वर्ण आहेत.

यानाच वर्ण अक्षरे म्हणतात.यानाच वर्णमाला म्हणतात.

या मध्ये १२ स्वर दोन स्वरांदी व ३४ व्यंजने आहेत.

१२ स्वर ... २ स्वर (अॅ— ऑ)

०२ स्वरांदी

३४ व्यंजने

....

४८...............५०

वर्णविचार

- ज्या वर्णाचा स्वंतत्रपणे उच्चार होतो त्यास स्वर म्हणतात.
- ज्या वर्णाच्या उच्चाराला वर्णाच्या वर्णाची गरज लागत नाही त्यास स्वर म्हणतात.
- स्वर= सुर
- स्वरांचा उच्चार करत असतांना तोंड उघडे असते
- एकुण स्वर १४ आहेत.
- अ आ ई इ उ ऊ ऋ ऌ ए ऐ ओ औ अॅ ऑ

स्वरांचे खालिल प्रकार पडतात

- ऱ्हस्व स्वर
- दीर्घ स्वर
- संयुक्त स्वर
- सजातिय स्वर
- विजातिय स्वर
- अर्ध स्वर

ऱ्हस्व स्वर

- ज्या स्वरांचा उच्चार करतांना कमी वेळ लागतो.
- ऱ्हस्व= लघू
- ऱ्हस्व स्वर पाच आहेत

अ इ उ ऋ ऌ

दीर्घ स्वर

- ज्या स्वरांचा उच्चार करतांना अधिक वेळ लागतो त्यास दीर्घ स्वर म्हणतात.
- दीर्घ = मोठा
- दीर्घ स्वर तिन आहेत.

आ ई ऊ

संयुक्त स्वर

- दोन स्वर एकत्र आले असता त्यापासुन तयार होण्याऱ्या स्वरास संयुक्त स्वर म्हणतात.
- ए ऐ ओ औ
- अ + इ/ई = ए
- आ + इ/ई = ऐ
- अ + उ/ऊ =ओ
- आ + उ/ऊ = औ

सजातिय स्वर

- ज्या स्वरांचा उच्चार एकाच स्थानातुन होतो.त्यास सजातिय स्वर म्हणतात.
- अ आ इ ई उ ऊ

विजातिय स्वर

- ज्या स्वरांचा उच्चार भिन्न स्थानातुन होतो.त्यास विजातिय स्वर म्हणतात.
- अ–इ, आ – ऊ, ए–उ

अर्ध स्वर

स्वरांच्या जागी व्यंजन आणि व्यंजनाच्या जागी स्वर आल्सास त्यास अर्ध स्वर असे म्हणतात.

उदा. य , व , र , ल

य	व	र	ल
⇩	⇩	⇩	⇩
इ	उ	ऋ	ऌ

स्वर संधी— इत्यादी

इत्यादी= इति + आदी

त+य =त्य

त्य+आ=त्या

द+ई=दी

त+इ=ति

इ+ति+आ+दी

इ+त+इ+आ+दी

इ+त+य+आ+दी

इ+त्य+आ+दी

इत्यादी

व्यंजनाच्या जागी स्वर स्वराच्या जागी व्यंजन

स्वल्प= सु+अल्प

स+व =स्व	स + उ+ अ + ल+ प
ल+प=ल्प	स + व +अ + ल्प
स+उ=सु	स्वल्प
व+अ=व	उदा. सोयी,नव,गाई

स्वरांधी

ज्या वर्णाचा उच्चार करतांना स्वरांची आधी मदत घ्यावी लागते त्यास स्वरांधी म्हणतात.

स्वरांधी म्हणजे स्वर आहे आधी असा वर्ण

स्वरांधी चे दोन प्रकार पडतात.

दोन स्वरांधी:::: अं,अः

स्वरांधी मध्ये अनुस्वार ं

विसर्ग ः

अनुस्वार { }

अनुस्वार याचा अर्थ मागावुन किंवा एका उच्चारावर स्वार होणारा दुसरा उच्चार होय.

उदा. घंटा,पंखा,पंकज,गंगा,अंबर,अंगठा,उंठ,पंढरी,पांडुरंग,आंघोळ,इंद्र चंचल,कांचण,संकेत,मंदीर,कादंबरी इ.

विसर्ग { }

{विसर्ग म्हणजे श्वास सोडणे} विसर्ग हा मागील स्वराप्रमाणे बदलतो.विसर्गाचा उच्चार{ह}सारखा होतो. उदा. दु:ख,प्राय:,क्रमश: नि:सदेह,नि:स्वराय,दुशासन,चतु:सुत्री,पुर:सर,मुखत:,विशेषत:

- व्यजंन :-

ज्या वर्णाचा उच्चार करतांना स्वराची आवशकता असते त्यास व्यंजन म्हणतात.व्यंजनाचा उच्चार पुर्ण करण्यास अ या स्वरांची मदत घ्यावी लागते.{वि + ज्ज + न }

- व्यंजन म्हणजे प्रगत करणे / व्यक्त करणे
- व्यंजन ही अपुर्ण उच्चाराची व लंगडी असतात.
- व्यंजन उच्चार करतांना तोंड बंद असते.एकुण व्यंजने ३४ आहेत.

क् ख् ग् घ् ङ्

च् छ् ज् झ् ञ्

ट् ठ् ड् ढ् ण्

त् थ् द् ध् न्

प् फ् ब् भ् म्

य् व् र् ल्

श् ष् स्

ह्

ळ्

व्यंजनाचे खालिल प्रकार पडतात

१) स्पर्श व्यंजन
२) अनुनासिक व्यंजन
३) अंतस्थ व्यंजन
४) उष्मे/घर्षक व्यंजन
५) महाप्राण व्यंजन
६) स्वतंत्र व्यंजन
७) संयुक्त व्यंजन
८) कठोर व्यंजन
९) मृदु व्यंजन
१०) व्दित्त व्यंजन
११) र जोडाक्षर व्यंजन
१२) कंठ व्यंजन
१३) तालव्य व्यंजन
१४) मूर्धन्य व्यंजन
१५) औष्ठ व्यंजन
१६) दंत तालव्य व्यंजन
१७) कंठोष्ठ व्यंजन
१८)दंतोष्ठय व्यंजन

- **स्पर्श व्यंजन:**

फुप्फुसातिल हवा तोंडावाटे बाहेर पडतांना जीभ कंठ,तालु मुर्धा, ओष्ठ,तालव्या ला जीभ स्पर्श होवुन जे वर्ण बाहेर पडतात.

- **अनुनासिक व्यंजन:**

ज्या वर्णाचा उच्चार नाकातुन/नासिकेतुन होतो. उदा. ङ , ञ , ण, न, म यांना पंचम वर्ण/परस वर्ण म्हणतात. अनुनासिक व्यंजनाचा उच्चार स्पष्ट व खणखणीत असतो.उदा. गंगा,पंकज चंचल,अबुंज,कुंपन,तरंग

- **अंतस्त व्यंजन:**

स्पर्श व्यंजन व उष्मे व्यंजन यांच्या मध्ये येतात म्हणून त्यांना अंतस्त व्यंजन म्हणतात.उदा. य् , व् ,र्, ल्

- **उष्मे व्यंजन :**

मुखावाटे जोरात वायु उसासा बाहेर टाकल्या प्रमाणे ज्या वर्णाचा उच्चार होतो.उदा. श् ष् स्

- **महाप्राण व्यंजन:**

ह या वर्णाचा उच्चार करतांना तोंडावाटे हवा जोरात फेकली जाते.उदा ख् ,घ्, छ्, झ,ठ,ढ,थ,ध,फ, श् ष् स् ह्

- **स्वतंत्र व्यंजन:**

ज्या वर्णाचा उच्चार स्वतंत्रपणे होतो त्यास स्वतंत्र वर्ण म्हणतात.उदा. ळ्

- **सयुंक्त व्यंजन:**

जेव्हा दोन व्यंजने एकत्र ऐतात त्यापासुन तयार होतात.

उदा. ज्ञ, क्ष.

क्ष → क् + ष्

ज्ञ → द् + न् + य्

- **दित्त व्यंजन:**

एकच व्यंजन दोनदा जोडले गेले असता त्यापासुन तयार होणाऱ्या व्यंजणास.उदा. प्प , त्त ,म्म, ब्ब

- **र जोडाक्षर व्यंजन**: एकुण **चार** प्रकार पडतात

१)उभ्या रेषेच्या डाव्या बाजुस एक तिरपी रेष उदा. ग्रह, प्रकार

२)उभी रेष नसलेल्या व्यंजनाच्या अक्षराखांली काकपदासारखे चिन्ह वापरतात. उदा. ड्रम, ड्रेस, ट्रंक, मेट्रो

३) व्यंजनाला दुसरे अक्षर जोडले असतांना मागिल अक्षरावर आघात येत असेल तर
उदा. सुर्य , दर्पण, मुर्ख

४) र या व्यंजनाला दुसरे अक्षर जोडतांना मागच्या अक्षरावर आघंत होत असेल तर (-) चिन्ह वापरतात.उदा. चऱ्हाट, कुऱ्हाड, वऱ्हाड

उच्चारस्थाने

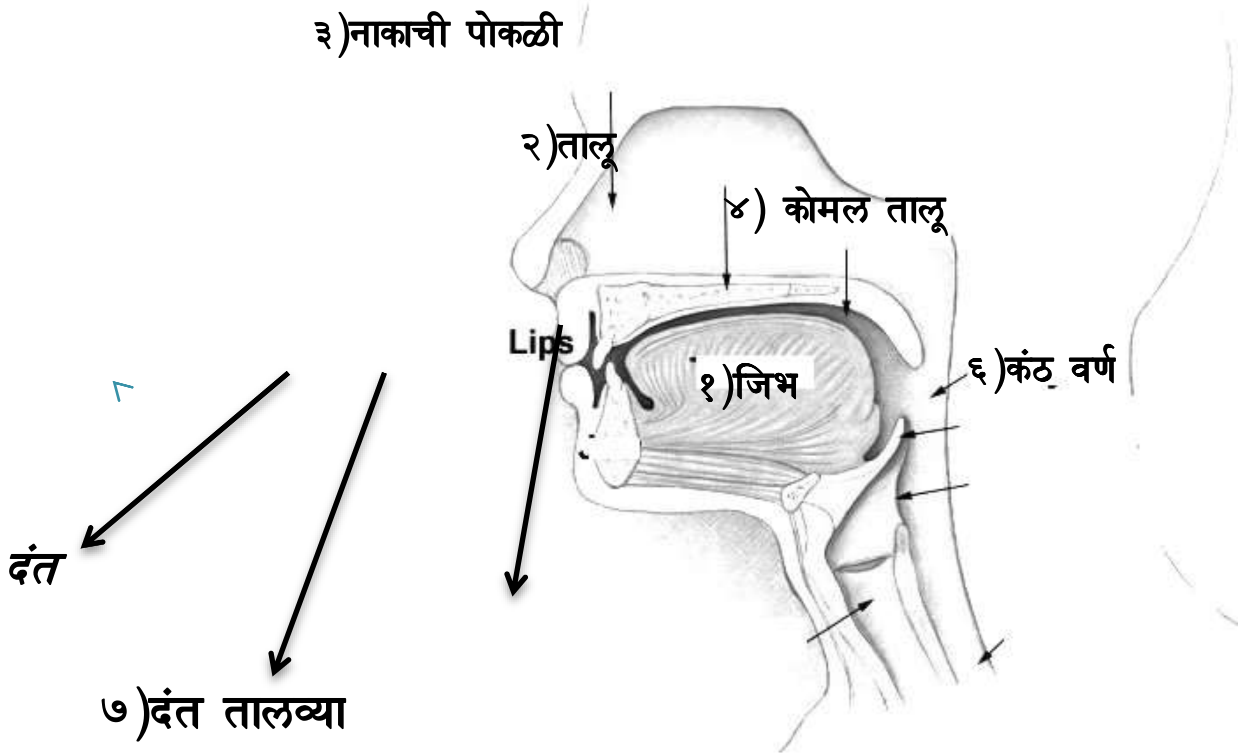

कठोर वर्ण

- जे वर्ण उच्चारण्यास कठीण असतात.
- कठोर वर्णांना श्वास/अघोष वर्ण असे म्हणतात.
- प्रत्येक वर्णातिल २ व्यंजणे कठोर व्यंजने आहेत.
- उदा.क् ख् ,च् छ्, त् थ्, प् फ्, ट् ठ्, श् ष् स्

मृदु वर्ण

- ज्या वर्णाचा उच्चार करण्यास कमी वेळ लागतो किंवा उच्चारतांना सरलता कोमलता वाटते.
- मृदु वर्णांना नाद / घोष वर्ण म्हणतात
- प्रत्येक वर्णात ३ व ४ यांना मृदु वर्ण म्हणतात.
- मृदु वर्णात अनुनासिकाचा समावेश होतो.
- ग् घ् ज् झ् ड् ढ् द् ध् ब् भ् + ५अनुनासिक+१२ स्वर+२ स्वरांदी+य् व् र् ल् ह् ळ्

कंठ व्यंजन/वर्ण

- जिभेचा मागिल भाग कंठाला स्पर्श करुण ज्या वर्णाचा उच्चार होतो.
- क् ख् ग् घ् ड् अ् आ् ह्
- खालिलपैकी कंठ वर्ण ओळखा ?

१) च   २) श   ३) ड   ४) क ख ग घ ड अ आ ह

तालव्या वर्ण

- जिभेचे पाते कठोर किंवा मृदू तालुला लावून ज्या वर्णाचा उच्चार होतो.

- च् छ् ज् झ् इ ई य् श्

मूर्धण्य वर्ण

- कठोर तालु व कोमल तालु यांच्या मधिल भागाला मूर्धा म्हणतात व त्यापासून तयार होणाऱ्या उच्चाराला मूर्धण्य वर्ण म्हणतात.

- ठ् ट् ड् ढ् ण् ऋ र् ष् ळ्

दंत वर्ण

- जे वर्ण उच्चारतांना जिभेचे पाते समोरिल दातांच्या मागिल बाजूस स्पर्श करते त्यास दंत वर्ण म्हणतात.
- त् थ् द् ध् न् ल् ऌ स्

औष्ठय वर्ण

- वरच्या व खालच्या ओठांचा उपयोग करुण ज्या वर्णाचा उच्चार होतो त्यास औष्ठय वर्ण म्हणतात.
- प् फ् ब् भ् म् उ् ऊ्

दंत तालव्या वर्ण

- जिभेचे शेंडे किंवा पाते दाताला/तालुला एकाच वेळी स्पर्श करुण ज्या वर्णाचा उच्चार होतो.
- च् , छ् ज् झ्
- चमचा,चांदोबा,चारा,चाकर,जावई,झाड,झरा जमाव

कंठ तालव्या वर्ण

- ज्या वर्णाचा उच्चार कंठ किंवा तालु यांना स्पर्श करुन होतो त्या वर्णास कंठ तालव्या वर्ण असे म्हणतात.
- ए , ऐ

कंठौष्ठ्या वर्ण

- ज्या वर्णाचा उच्चार कंठाला व ओठांना स्पर्श करुन होतो त्यास.
- ओ औ

दंतौष्ठ्य वर्ण

- ज्या वर्णाचा उच्चार करतांना दंत आणि औष्ठ यांचा स्पर्श एकाच वेळी होतो.
- व्